

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2003-03-11

UDK 94(497.4)"04/14":392.65

"MERETRIX PUBLICA" IN "PUTANA" V ISTRSKIH IN OSREDNJIH SLOVENSKIH MESTIH O prostituciji v srednjem veku

Mojca KOVAČIČ

Ul. Pohorskega bataljona 19, SI-3214 Žreče
e-mail: mojca.kovacic@siol.net

IZVLEČEK

Predmet raziskave je prostitucija v srednjeveških hrvaških in slovenskih istrskih mestih, v Trstu ter v celinskih mestih na ozemlju današnje Slovenije. Fenomen prostitucije se je v srednjem veku pojavil v različnih oblikah: v javnih hišah, kopališčih, privatnih bordelih in na ulici. Javno hišo je poznal samo Trst, medtem ko so istrska mesta najverjetneje poznala le privatne bordele in ulične prostitutke. Kopališča, natančneje kopeli, so bila ravno tako velikokrat urejena kot bordeli. Ta oblika se je pojavila samo v celinskih mestih, z izjemo Trsta. Tako mestna oblast kot tudi cerkev sta prostitucijo do določene mere dopuščali. V njej sta videli korist, saj je zmanjševala število posilstev, prešuštvo in uličnih prostitutk. Kljub toleranci pa so tako prostitutke kot tudi zvodniki oziroma zvodnice spadali med družbene marginalce.

Ključne besede: prostitucija, Istra, mesta, srednji vek

LA "MERETRIX PUBLICA" E LA "PUTANA" NELLE CITTÀ ISTRIANE E NELLE CITTÀ DELLA SLOVENIA CENTRALE Sulla prostituzione nel Medioevo

SINTESI

L'oggetto della ricerca è la prostituzione nelle città istriane croate e slovene nel Medioevo, nonché a Trieste e nelle città della Slovenia centrale odierna. Il fenomeno della prostituzione nel Medioevo si è presentato in diverse forme: case di piacere, bagni pubblici, bordelli privati e peripatetiche. La casa di piacere era nota soltanto a Trieste. In altre città istriane si conoscevano possibilmente solo i bordelli privati e le peripatetiche. I bagni pubblici erano il più delle volte adibiti a bordelli. Questa forma era frequente solo nelle città centrali, l'eccezione era Trieste. Il potere cittadino, nonché la chiesa tolleravano, fino ad un certo punto, la prostituzione in quanto con essa diminuivano le violenze sessuali, gli adulteri e il fenomeno delle peripatetiche. Pur essendo tollerati: le prostitute, i lenoni e le tenutarie dei bordelli erano emarginati.

Parole chiave: prostituzione, Istra, città, Medioevo

1. UVOD

"...In ne zamerite nikar:
le lahke ženske, kot vsak ve,
prosi dolgo se puste;
misleč, da vdajo se težko,
jim plača moški več za to.
Gospe, ki vredne so časti,
poštene, modre kakor vi,
pa do ljubimcev, kot sem jaz,
okrutne so le kratek čas,
potem pa vzljubijo srčno..." (de France, 2000, 32)

Že v 13. stoletju je Humbert de Romans v svoji knjigi pridig *"De eruditione praedicatorum"* poglavje o ženskah razdelil na dele o zakonskih ženah, premožnih meščankah, revnih kmeticah, deklah in prostitutkah. Torej prostitutke v srednjem veku niso stale zgolj na zadnjem mestu hierarhije, temveč so sestavljale majhno skupino znotraj ženske populacije (Rath, 1986, 553).

Dejstvo, da so prostitutke,¹ zvodnice in zvodniki, javne hiše, kopališča ter konkubine v srednjem veku² obstajali, ni sporno. Nekoliko težje je, zaradi virov in narave le-teh, svet prostitucije podrobneje osvetliti. Zanimanje za zgodovino prostitucije v srednjem veku se pri nas do sedaj še ni kaj dosti pokazalo. Z zanimanjem za to temo je podobno kot z zanimanjem za zgodovino žensk v srednjem veku.³ Potemtakem bom v tej razpravi skušala narediti prvi korak k boljšemu poznavanju te teme.

Kljub temu da je moč najti sledi, ki pričajo o kupljivi ljubezni tudi na podeželju, je bila le-ta v vsakem primeru najbolj razširjena v mestih. V skoraj vsakem večjem srednjeveškem mestu se je dalo namreč na mestnem trgu, poleg vseh drugih dobrin, kupiti tudi "ljubezen". In glede na to se tudi ta razprava nanaša izključno na srednjeveška mesta. Poglavitni viri, ki sem jih pri tem uporabljala, so objavljeni statuti srednjeveških mest. Čeprav imajo na današnjem ozemlju Slovenije statute le Piran, Koper, Izola in Ptuj, so moje zanimanje pritegnili tudi druga istrska mesta: Bale, Buje, Buzet, Dvigrad, Grožnjan, Labin, Motovun, Novigrad, Oprtalj, Poreč, Pulj, Sv. Lovreč Pazenatički, Umag, Vodnjan, Vrsar in seveda Trst. Vrh tega mi je pod roke prišla tudi Notarska knjiga buzetskega notarja Martina Sotoliča.⁴

Kar zadeva naša celinska mesta, smo morebitne indice o prostituciji iskali, ne samo v že omenjenem ptujskem statutu, ampak tudi v Gradivu za zgodovino Ljubljane v srednjem veku (GZL) in Gradivu za zgodovino Maribora (GZM).

Res je, da so statuti viri, ki jih je zelo težko interpretirati, saj nam ne povedo zagotovo, ali so se odloče dejansko upoštevale in sankcije v praksi tudi izvajale. Zavedamo se, da tej razpravi še kako manjka sprehod skozi arhivsko gradivo, kjer bi mogoče našli še na kakšen dodaten podatek o življenju in delovanju prostitutk v srednjem veku v naši neposredni in bližnji okolici. Tako zdaj nekatera vprašanja še vedno ostajajo brez odgovora. Vendar kot sem že omenila, je ta razprava prvi korak k natančnejšemu poznavanju zgodovine prostitucije in naj nam ta služi kot motivacija za nadaljnje delo.

Kljub vsemu pa nam statuti lahko odgovorijo na poglavitno vprašanje, in sicer, ali so prostitutke, javne hiše in zvodnice sploh obstajale v mestih, ki so bila zajeta v to obravnavo. Temu dejstvu pa ne gre oporekati. Skoraj v vsakem statutu, razen v celinskih mestih in v Izoli, Kopru ter Vrsarju (a ne gre sklepati, da v teh mestih prostitucije ni bilo), je prostitutka konkretno omenjena. Prebivalci v teh mestih, če že niso imeli neposrednega stika z njimi, so prav gotovo poznali tako besedo, *"meretrix publica"* oziroma *"putana"*, kakor tudi njen pomen, saj je bila zmerljivka *"kurba"*⁵ ena najbolj pogostih in v statutih tudi konkretno omenjenih. Kljub temu da v nekaterih mestih naletimo tudi na več kot samo omenbo besede prostitutka, se javna hiša omenja le v Trstu. Tukaj se ponujata dva sklepa: namreč, da je bordel obstajal samo v Trstu in da so druga mesta poznala le občasno oziroma ulično prostitucijo. In drznem si trditi, da je tako tudi bilo.

Že po rimskem pravu je za prostitutko veljala tako tista ženska, ki se je zadrževala v javni hiši (lupanar), kakor tista, ki se je, z namenom zaslužka, ponujala moškim (Prostitution, 1995, 267). In tudi v srednjem veku se je fenomen prostitucije kazal v različnih oblikah, zato se bomo tudi v članku najprej seznanili s temi oblikami: javnimi hišami, kopališči, privatnimi bordeli in uličnimi prostitutkami. V naslednjih poglavjih se bomo ustavili pri posilstvih in družbenih ter cerkvenih nazorih prostitucije. Mogoče se bo komu zdelo, da sem

1 V članku uporabljamo izraz prostitutke ali pcestnice. Ta izraza nista jezik virov, ampak besedi, ki jih poznamo tudi danes. Med branjem se bralec lahko seznani s konkretnimi zgodovinskimi nazivi, ki pa sem jih pustila v originalu in jih označila s poševnim tiskom in narekovaji.

2 Prostitucija seveda ni bila iznajdba srednjega veka. O egipčanski, grški in rimski prostituciji si lahko nekaj splošnih informacij pridobimo v: Scott (1969) in Henriques (1968).

3 Največ je doslej o ženskah kot tudi prostitutkah v istrskih mestih napisanega v: Mihelič (1977; 1978; 1999; 2000; 2001). Glej tudi Kovačič, 2002.

4 Objava v: Zjačić, 1979b.

5 Kljub temu, da *"kurba"* ne pomeni vedno prostitutke (včasih je lahko to neplačana prešušnica, cipa, vlačuga), se mi je zdelo kot prevod za zmerljivko najprimernejša, ker jo poznamo tudi danes. Da ne bi prišlo do zamenjav, sem v konkretnih primerih pustila originalen izraz iz statuta.

se pri obravnavanju posilstev oddaljila od rdeče niti raziskave. A vključila sem jih, ker se mi zdi, da je na prostitucijo, če jo namreč želimo zajeti v popolnem obsegu njenega družbenega pomena, treba gledati skupaj s strukturo prebivalstva, s poročnimi običaji, z normami in odstopanji od seksualnega življenja, z ocenitvijo in kolektivno mentaliteto tistih skupin, ki so prostitucijo odobravale oziroma zatirale. Torej, zanimivo se mi je zdelo pogledati, kako sta prostitucija in posilstvo vplivala drug na drugega. Na koncu pa bomo pogledali še to, če so prostitutke kljub temu, da so jih mestne oblasti do določene mere tolerirale, spadale med marginalce.

V uvodu še kratko pojasnilo. Pri pisanju smo se opirali predvsem na tujo literaturo, kjer je govor o razvoju in pojavu prostitucije v Evropi. Naj to bralca ne zavede in naj ne misli, da je bilo v istrskih in naših celinskih mestih podobno. Kako je bilo s prostitucijo v mestih, zajetih v to raziskavo, vidimo le iz konkretnih primerov v statutu. Na mestih, kjer določena trditev ni podprta z viri, ostaja odprto vprašanje, kako je dejansko bilo. Dejstvo je, da je bil razvoj v Evropi nekaj korakov pred obravnavanim geografskim področjem.

2. OBLIKE PROSTITUCIJE

Prostitucija, če nanjo gledamo kot na neke vrste poklic, s katerim si je bilo mogoče zagotoviti sredstva za preživljanje, je (kot je bilo že poudarjeno) povezana s srednjeveškim mestom. V mestih se je pojavilo več oblik prostitucije.

Sama mesta so dovoljevala samo eno od teh. To so bile javne hiše, kjer so bile prostitutke stalno naseljene in kontrolirane.

V celinskih mestih, izjema je Trst, na ozemlju današnje Slovenije so se pojavila tudi kopališča. Po moji presoji mesta ob morju le-teh niso poznala zaradi same bližine morja. Tukaj pa moramo ločiti še nekaj. Verjetno sta obstajali dve različni obliki kopališč. Eno so bila kopališča, kot si jih predstavljamo danes, na odprtem prostoru, ob reki ali morju. Drugo so bile pa kopeli v zaprtih prostorih (neke vrste terme), in te so bile velikokrat organizirane kot bordeli.

V srednjem veku so nekateri posamezniki velikokrat "zavohali", da je s prostitucijo mogoče tudi dobro zaslužiti. In glede na to niso bili redki primeri, ko so ljudje v svojih lastnih domovih ali gostilnah gostili tudi prostitutke. To so bili neke vrste privatni bordeli. Še posebej je bila ta oblika prostitucije uveljavljena v mestih, o katerih je tukaj govor.

Poleg te oblike so bile v Istri verjetno najbolj znane tudi posameznice, ki so se na lastno pest potikale in

prodajale po ulicah. Te oblike prostitucije mestna oblast ni dovoljevala in jo je preganjala.

Bordeli

Bordeli so izpričani od 13. stoletja dalje. Pred tem so prostitucijo opravljale ženske, ki so svoje stranke iskale med potovanjem in niso imele kake ustanove, kjer bi bile stalno naseljene in bi se lahko ponujale za denar. V 14. in 15. stoletju pa so imele javno hišo tako skoraj vsa večja evropska mesta kakor tudi srednja in manjša urbana središča (Prostitution, 1995, 267).

Mestne oblasti so javne hiše (*prostitutum publicum*) dopuščale in jih v nekaterih primerih celo same zgradile, oskrbovale in tudi vodile. Pogosteje pa so bordele dobili v zakup zvodniki oziroma zvodnice (t.i. gospodarji/-ice prostitutk). Njihova naloga je bila, da so dekleta sprejeli, jih seznanili s hišnim redom in jih včasih tudi vzdrževali (Rossiaud, 1989, 12). Javne hiše so svojim varovankam velikokrat dajale odlično preskrbo, bivališče, obleko, plačo, zaščito med menstruacijo, nosečnostjo in boleznijo (Prostitution, 1995, 267).

Od mest, ki so bila zajeta v to raziskavo, samo Trst tudi v statutu omenja javno hišo. Stala je za mestno palačo (*"post palacium communis"*) in samo na tem mestu je bilo zvodnikom (*"lenonibus"*) oziroma zvodnicam (*"lenis"* ali *"ruffianis"*) dovoljeno imeti prostitutke. Vendar dekleta niso bila noč in dan na voljo, saj bordel gostov ni smel sprejemati, v času od večernega do jutranjega zvonjenja. Javna hiša je morala za neupoštevanje tega določila plačati petindvajset liber, oseba, ki si je v tem času zaželela malo "ljubezni", pa deset liber⁶ (STTS 9, 313).

Kopališča

Vsem, ki so prišli v mesto in so bili pripravljeni plačati, so bila za zadovoljitev njihovih spolnih potreb poleg javnih hiš na voljo tudi javna kopališča. Poudarjam, da moramo imeti pred očmi kopališča na prostem in kopeli. V tem poglavju bo večinoma govor o slednjih, saj se je prostitucija po vsej verjetnosti pojavila le tukaj.

Kljub strogim predpisom, ki so prepovedovali vstop prostitutkam in skupno kopanje moških in žensk, moških to ni prizadelo, saj so jim bile v kopališčih na voljo mlade uslužbenke, ki so na željo masirale obiskovalce in sploh stregle njihovim telesnim potrebam. Kopališča so bila torej mesto javne in stalne prostitucije, obenem pa tudi neke vrste hotel za skupne urice in prizorišče zvodniških dejavnosti. Kopališče

6 V statutih so se pojavile denarne enote: libre, soldi in tudi marke. Za lažjo predstavo sem v oklepajih vse denarne enote poenotila na libre (20 malih soldov = 1 libra, 1 marka = 8 liber). V tekstu so neke omenjene libre, druge pa male libre. Med njimi ne gre razlikovati, saj nikjer ni posebej omenjeno, da gre za velike libre.

mojstrice in uslužbenke so bile namreč na vrhu zvodniške lestvice (Rossiaud, 1989, 13; Scott, 1969, 73, 74).

Na območju, ki je zajeto v to raziskavo, so bila kopališča znana predvsem v celinskih mestih, omenja pa se tudi v Trstu. V Ljubljani je bilo javno kopališče že vsaj od 1260 dalje. Takrat ga je namreč mestni gospod Ulrik Spanheimski podaril benediktinskemu gornjegrajskemu samostanu (GZL 3, 1257-1269). Na naslednji dokaz o obstoju kopališča v Ljubljani naletimo leta 1453, ko je takratni lastnik kopališča pri Šmiklavžu - Nikolaj Jamski, glavar v Devinu, le-to podelil v fevd mojstru Juriju Paradesu (GZL 1, 1453). A kopališče pri Šmiklavžu ni bilo edino, ki ga je mesto Ljubljana imelo. Leta 1466 je namreč cesar Friderik III. podelil Juriju Rainerju, vicedomu na Kranjskem, poleg mesarske stojnice na gornjem mostu tudi kopališče na otoku (mogoče je bilo to, ker je bilo ob reki, kopališče na prostem?) v Ljubljani (GZL 2, 1466). Obe sta od 14. stoletja kot fevd prehajali v roke različnih posestnikov.

Kako pa je bilo po drugih mestih? V Škofji Loki se kopališče omenja v letih 1318 in 1360, v Kamniku pa leta 1478. Na Ptujju je kopališče stalo poleg minoritskega samostana in je bilo v 2. polovici 14. stoletja v rokah nekega meščana, v resnici pa je bilo fevd Ptujskih gospodov. Grajski gospod in gospa, oba komornika, maršal, kuhar, lovec, hišna služinčad in hlapci - skratka vsi tisti, ki "niso nosili ostrog" (Kos, 1998, 91), so lahko to kopališče uporabljali zastonj. Kaj vse so pa poleg brezplačnega kopanja še lahko dobili, iz listine sicer ni moč razbrati, a verjetno ni potrebna pretirana domišljija, da se kaj takega ugotovi.

V Mariboru se kopališče omenja leta 1393, ko je Mariborčan Martin Punčuh s svojo ženo Ano mariborskemu mestnemu špitalu prodal del svojega zemljišča, na katerem sta stala tudi kopališka uta in hlev (GZM 1, 1393). Edino v Mariboru se poleg samega kopališča omenja tudi poklic mojstra v kopeli - "pader". Na dveh mestih - leta 1486 in 1491 - se kot padar omenja mariborski meščan Vincenc Meychfuer z ženo Katarino in njunimi dediči. O podrobnostih njegovega poklica iz navedenih listin ne izvemo ničesar, saj se pojavi le kot kupec določenih posesti (GZM 2, 1468; GZM 3, 1491). Mogoče bi lahko iz tega razbrali, v kaj so mojstri v kopeli vlagali svoj dobiček od storitev (teh je bilo več: brijanje, puščanje krvi, itd.), ki so jih dajali v svojih kopališčih.

Edino istrsko mesto, kjer najdemo tudi omembo "stubam balneatoriam", je Trst. Kopališče ni smelo obratovati v času od večernega do jutranjega zvonjenja; ponoči je bilo namreč prepovedano imeti v kopališču tako goste kakor tudi prostitutke. Če je komuna kaj takšnega odkrila, je svoj proračun na račun globe povečala za petindvajset liber (STTS 9, 313).

Privatni bordeli

Tretji način mestne prostitucije se je pojavil v obliki

privatnih bordelov, katerih lastnica je imela v svojem stanovanju pripravljene dve do tri deklice, ki so bodisi pripadale njeni služinčadi, bodisi so bile od časa do časa poklicane k njej (Rossiaud, 1989, 14). V kolikšni meri se je to, tako kot drugod po Evropi, dogajalo tudi v Istri? Najbrž je bila ta oblika prostitucije (poleg uličnih prostitutk) v Istri dobro poznana, saj statut mesta Pulja posebej poudarja, da nihče ni smel na svojem domu imeti počestnice. Kazen za takšno početje je znašala štirideset malih soldov (dve libri), od katerih je polovico dobila komuna, drugo pa tisti, ki je takšno početje prijavil (STPU 3, 270-271). Prav tako kot v Pulju se tudi v statutu mesta Trst najde člen o tako imenovanih privatnih bordelih. Nobena oseba namreč ni smela biti zvodnica ("ruffiana") kakš "meretricis", kakor tudi ni smela imeti "postribulum seu bordellum" izven prostora, ki je bil za to določen. Kazen je znašala petindvajset malih liber (STTS 9, 313). Tudi lastniki gostiln so mnogokrat znali izkoristiti usluge počestnic in so svojim strankam poleg jedalnice in pijače ponudili še kakšno od deklet. Za denar, seveda. V Piranu je bilo namreč nasploh prepovedano, da bi kdorkoli, ki bi odprl gostilno, imel v njej bordel oziroma prostitutke (STPI, 641).

Lastnice privatnih bordelov so sprejemale stranke v svoje hiše in pri tem včasih prevzele vlogo zvodnice, drugič pa spet samo izkoristile usluge tako imenovanih "lahkih deklet". V Sv. Lovreču Pazenatičkem je na neki način tudi omenjena ta dejavnost. Nihče namreč ni smel pri prešustvu posredovati, to se pravi ni smel biti zvodnik ("ruffiano") oziroma ženska ni smela biti zvodnica ("donna ruffiana"). Tisti, ki je v hišo vodil prešustnike, je bil kaznovan tako kot sami prešustniki, in sicer z denarno kaznijo v višini stotih liber. Poleg tega so bili en dan "na razstavi" na sramotilnem stebru in nato izgnani iz mestnega okrožja (STsvLP 2, 146).

Ulična (tajna) prostitucija in konkubine

Kot zadnja oblika prostitucije se je pojavila tajna oziroma ulična prostitucija - to so bila dekleta, ki so delovala na lastno pest in so se ponujala od hiše do hiše. Ta dekleta - prostitutke - niso bila nikjer stalno naseljena in ta oblika prostitucije je bila tajna, saj so se morale take prostitutke skrivati pred oblastmi.

Marsikdaj so bila ta dekleta konkubine kakšnega posameznika. V Trstu je bilo glede priležnic jasno določeno: nobena ženska, bodisi poročena bodisi ne, ni smela javno živeti v konkubinatu z moškim, naj je bil ta poročen ali ne. V tem primeru sta morala oba plačati petdeset malih liber. Če pa je bil moški, ki je živel v konkubinatu, morda član velikega sveta ali "rogator", mu je bil za pet let prepovedan vstop v ta svet. Tega odloka se je statut zelo trdno držal. Za pet let je bila iz Trsta izgnana tudi ženska, ki je kljub predvideni kazni nadaljevala svoje življenje v konkubinatu. In o kateremkoli prešustniku se je bilo moč pritožiti z dvema

pričama (STTS 7, 277). Tudi duhovniki se v Trstu niso smeli kratkočasiti s takšnimi dekleti (STTS 8, 277-279).

Kadar si je kdo omislil priležnico v Pulju in jo je imel v isti hiši kot svojo zakonsko ženo, je moral plačati komuni deset malih liber, ona pa je bila izgnana iz mesta (STPU 2, 269).

V notarski knjigi Martina Sotolića, notarja iz Buzeta, ki je nastala med leti 1492-1517, naletimo na konkreten primer, ko si je neki moški, zaradi bolezni svoje žene, omislil priležnico. V času, ko je tržaški škof Achatius Sibircher bival v Buzetu zaradi posvetitve cerkve sv. Bartolomeja, je prišla namreč k njemu gospa Mare s svojim odvetnikom. Začela mu je pripovedovati, da je preteklo že nekaj mesecev, odkar je od nje odšel njen zakonski mož Peracz Celanich, ne da bi ji povrnil dolgove in dobrine, in sedaj javno živi z neko konkubino. Mož je namreč vložil tožbo, češ da ni dolžan živeti v skupnem gospodinjstvu z njo, ker ima ta neko neozdravljivo duševno bolezen. Škof je razsodil, da mora Mare pregledati strokovnjak in da je potrebna sodna preiskava o njeni bolezni. Dokler se stvar ne razreši pa mora mož skrbeti za svojo zakonsko ženo in seveda opustiti tudi prešuštvo s svojo priležnico (Zjačić, 1979b, 331, 332).

Po statutu mesta Umaga lahko sklepamo, da življenje neke priležnice ni bilo nič kaj rožnato. Moškemu je bilo namreč dovoljeno, da je lahko po mili volji pretepel svojega sina, svojo ženo ali svojo priležnico, ki jo je imel na svojem domu. Ne glede na to, kako močno je koga premlatil (s palico, z roko, do krvi, do smrti), jo je odnesel brez kakršnekoli kazni (STUM 2, 291).

Na zanimivo prigodo naletimo tudi med lončarji v Celju. Ceh je nekemu lončarskemu mojstru, ki je zapustil svojo ženo, naložil kazen, da dokler se ne povrne v pošteno zakonsko življenje, ne sme opravljati svojega rokodelskega poklica (Blaznik, 1940, 67).

Svoje stranke so ulične prostitutke iskale po gostilnah in trgih. V Pulju ni smela in tudi ni mogla nobena "meretrix publica" živeti kje v soseščini, saj je bila od tu takoj pregnana. Poleg tega pa je morala plačati še štirideset malih soldov (dve libri), od česar je polovico dobil tisti, ki jo je ovadil, drugo polovico pa mestna občina. Nič manjša kazen je ni doletela, če je izgonu nasprotovala (STPU 3, 270-271). Ob priliki praznikov in praznovanj, večjih delovnih projektov in sejmov so v mesto zmerom prihajala tudi dekleta iz okolice, da bi okrepila vrste lokalne prostitucije in seveda ogromno pridobila na račun pomožnih delavcev in trgovcev (Rossiaud, 1989, 11-17; Geremek, 1998, 394). Oblast v Trstu je lahko nagnala katerokoli zvodnico ali "meretricem publicam vel non publicam", ki je, ne glede na to kdaj, prispela v mesto in se naselila izven prostora, ki je bil določen (STTS 9, 314). Leta 1492 pa je bila v statut dodano še, da noben zvodnik ("leno"), ki ima prostitutko, ne sme priti z njo v Trst in se tu naseliti. V tem primeru je moral plačati petindvajset malih liber. Če pa

je bil morda samo na poti iz enega mesta v drugo, je lahko prenočišče poiskal v mestni javni hiši ali v gostilni, vendar samo za en dan in eno noč. V nasprotnem primeru so morali predvideno kazen plačati tako zvodnik kot tudi tisti, ki so mu dali gostoljubje več kot en dan in eno noč (STTS 10, 314).

3. DRUŽBENA MENTALITETA IN PROSTITUTKE

"Če iz družbe preženeš vlačuge, se bo kurbarija razpasla povsod ... Prostitutke v mestu so enake odplakam v palači. Če jih odstraniš, bo smrdel celoten grad..." (Rath, 1986, 559). S tem citatom je zelo jasno orisan položaj prostitutk v srednjeveški družbi in odnos družbe do njih. Mestne javne hiše so namreč omogočale mladim fantom in obrtniškim vajencem, da so vsaj deloma izživel svoje najbolj skrite spolne fantazije in si hkrati pridobili še nekaj izkušenj. Bordeli so jim bili na uslugo in tam so si lahko svobodno izbrali dekle. Javne hiše so imele zelo pomembno funkcijo, saj so s tem zaščitile mlada nedolžna dekleta in druge ženske pred morebitnim posilstvom, zaradi katerega bi lahko izgubile častivrednost in bi njihova cena na poročnem trgu močno padla (Rossiaud, 1989, 47).

"Gospa, to, kar pravite, je res in prepričana sem, da je veliko lepih, krepostnih in nedolžnih žensk, ki se znajo braniti pred pastmi zapeljivcev. Zato sem tako zlovoljna in ogorčena, kadar slišim moške ponavljati, kako ženske hočejo biti posiljene in da jim sila niti malo ni neprijetna, četudi se močno hranijo. Saj ne morem verjeti, da bi jim ugajala taka ogabnost." (Pizan, 1999, 202).

Posilstev je v srednjeveških mestih moralo biti zelo veliko, saj v vseh pregledanih statutih naletimo na člene, ki obravnavajo takšne prestopke in zanje določajo tudi kazni. In katere ženske so bile najbolj izpostavljene? Kljub temu da so bila verjetno najbolj na udaru neporočena dekleta (device) oziroma ženske, ki so bile ponovno sposobne za zakon – vdove, tudi poročene ženske in takšne, ki so bile označene kot že doslej razuzdane – pogostokrat niso ušle posiljevalčevim krempljem. In glede na to, za katero od teh je šlo, so se tudi kazni med seboj razlikovale.

Pa si pogledjmo še konkretne primere. Edino celinsko mesto, ki je imelo svoj statut je Ptuj. Tistega, ki je posdil device, so živega zakopali, če pa si je za svojo žrtev izbral poročeno žensko ali vdovo, so ga obglavili z desko (STPT 1376, 121-122). V statutu iz leta 1513 je dodano še to, da je morala žrtev nasilje oziroma posilstvo prijaviti v štirinajstih dneh. V nasprotnem primeru o tem niso razsojali in ženske niso zaslišali (STPT 1513, 87).

Izolski statut ne razlikuje med posilstvi. Kogarkoli je prešnila misel, da bi razdevil nedolžno dekle ali nasilno ravnal s poročeno ženo, oziroma z že pred tem razuzdano ("iam corrupta"), in je seveda svojo zamisel tudi udejanjil, ga je bilo potrebno ujeti in dati v mestni zapor. Za rešetkami je ostal tako dolgo, dokler zadeve

ni preiskal podestat in dokler ni plačal kazni, ki mu je bila določena (STIZ 3, 369).

V Piranu so bili tisti, ki so skušali onečastiti devico, že poročeno žensko ali žensko "*iam corruptam*", oziroma so to dejansko storili, kaznovani, če so to priznali ali jim je bilo dokazano. O kazni pa je odločal podestat, in sicer glede na to, na kakšnem glasu je bila ta oseba (STPI 3, 274).

V drugih statutih pa pride razlikovanje med posiljenimi ženskami veliko bolj do izraza. V Dvigradu je tistega, ki je posilil devico ali neporočeno dekle ("*domicellam*"), proti njeni volji in brez njenega pristanka, doletela kar smrtna kazen. Žrtev je v povračilo za izgubo svoje čistosti dobila od hudodelčevih dobrin sto malih liber. V primeru, da ga ni bilo moč ujeti, pa je bil izgnan iz mesta in vse njegove dobrine, razen sto malih liber, določenih za posiljeno žensko, so prešle v last mestne komune. Lahko pa je prišlo tudi do primera, da se je posiljevalec, seveda če je njegova žrtev v to privolila, z onečaščeno žensko poročil. V takšnem primeru je bil oproščen vsakršne kazni. Mestni komuni je moral plačati samo petindvajset malih liber. Včasih se je posiljevalca držala tudi smola. Zgodilo se je namreč lahko, da svoje izbranke ni mogel posiliti. Statut razlogov ne navaja. V takšnem primeru ga je doletela kazen v višini petdesetih malih liber, če pa jih ni mogel plačati, si je svoj zločin prav gotovo zapomnil po odsekani roki oziroma nogi. Podobno se je godilo tudi posiljevalcem poročenih žensk in vdov. Vendar pa je te, poleg bodisi obglavljenja bodisi plačila denarne kazni bodisi poroke, v vsakem primeru čakal izgon iz mesta za eno leto na oddaljenost 25 milj. Poseben člen dvigradskega statuta pa obravnava posilstvo žensk, ki so bile na slabem glasu; med njimi je moč najti tako vdove, ki so bile zasačene pri "*fornicatione*", prešuštnice in razuzdana neporočena dekleta kakor tudi prostitutke. In še med njimi pride do razlikovanj. Za posilstvo nevredne ženske je bilo potrebno plačati petindvajset malih liber, za poskus posilstva pa samo pet. V primeru, ko si je posiljevalec skušal zastonj privoščiti prostitutko, je moral mestni komuni plačati deset malih soldov (pol libre) in isto vrednost tudi sami "*meretrici comuna*" (STDV 3, 251; STDV 4, 251; STDV 5, 251). Ja, prostitutke pač niso bile zastonj. A koliko so njihove usluge stale, iz virov žal ni mogoče ugotoviti.

Prav tako kot v Dvigradu so bila tudi v Oprtalju in Buzetu posilstva obravnavana glede na status žrtev, vendar med ženskami na slabem glasu niso omenjene prostitutke, ampak samo ženske, ki so jih že kdaj zalotili pri prešuštvanju. In tudi posledice hudodelstva so bile enake kot v Dvigradu. Smrti ali izgonu se je bilo moč izogniti s poroko, če so se z njo strinjale osebe, pod katerih varstvom je žrtev bila, bodisi da je to bil njen

oče ali njena mati, bodisi morebitni bratje ali sestre, bodisi drugi bližnji ali bolj oddaljeni sorodniki (STOP 5, 148; STBUZ 5, 115-116, 159⁷). Na podoben način, kot je bilo podrobneje opisano za Dvigrad, so bile denarne kazni določene tudi v Oprtalju in Buzetu (STOP 5; STOP 6; STOP 7, 148-149; STBUZ 5; STBUZ 6; STBUZ 7, 115-116, 159-160).

V vsakem členu, ki se nanaša na posilstvo, je posebej poudarjeno, da se kazen, kakršnakoli je pač že bila predvidena, lahko izvrši samo, če je zločin mogoče dokazati. V kolikšni meri ženske posilstev v srednjem veku niso prijavljale, ne vemo. Verjetno se je to, da so jih popolnoma zamolčale in se niso zaupale niti svojim najbližjim, zgodilo le redkokdaj. Večkrat pa se je zgodilo to, da se je družina prizadete s posiljevalcem dogovorila kar o materialni odškodnini, ker ni želela, da bi se mestna oblast vmešavala (Rossioud, 1989, 18). In tako se tudi o posilstvu ni javno razpravljalo. V statutu mesta Labin lahko nekaj več izvemo o samem poteku prijave posilstva in o morebitni poravnavi med hudodelcem in žrtvinimi krvnimi sorodniki. Če se je posiljevalec s "*consanguineis*" ženske, ki jo je onečastil (statut omenja devico ali vdovo), dogovoril o poravnavi, se je izognil predvideni smrtni kazni. V tem primeru je moral plačati oglejskemu patriarhatu petdeset malih beneških liber in dodatnih petdeset še komuni mesta Labina. Kdorkoli, bodisi moški ali ženska, ki je posiljevalcu nameraval pomagati, mu dati nasvet ali narediti uslugo, tako da se je ta z užaljeno stranjo dogovoril, pa je moral za kazen, poleg že zgoraj določene vsote, plačati še dodatnih petindvajset beneških liber tako oglejskemu patriarhatu kakor tudi komuni mesta Labina. Če pa ni prišlo do poravnave med obema stranema, je tistega, ki je zločincu pomagal, svetoval ali mu naredil kakšno uslugo, doletela izguba dobrin in smrtna kazen. Kako pa je oziroma bi morala ravnati posiljena ženska? Statut mesta Labin pravi, da če se je na cesti pojavila posiljena ženska in je kričala "*k orožju, k orožju!*", če so bili njeni lasje razmršeni in je trdila, da jo je nekdo posilil oziroma skušal posiliti, je morala nemudoma vložiti tožbo pred rektorji. Njeno zgodbo sta morali potrditi najmanj dve osebi, bodisi moškega ali ženskega spola, ki sta bili stari vsaj 12 let. Če se je hotel obdolženi moški očistiti krivde, je moral zbrati dvanaest mož, ki so morali na dan sv. evangelija priseči, da obdolženi ni storil nič žalega ženski, ki ga toži. V primeru, ko obdolženi s temi dvanajestimi možmi tega ni mogel oziroma ni hotel dokazati, je moral svoj zločin plačati s smrtjo, izgonom ali z denarno kaznijo. In tudi vsi tisti, ki jih je posiljevalec zbral za svoje zagovornike, so morali storiti enako. Prav tako je morala tudi posiljena ženska z imenovanima pričama dokazati, da je res, kar je trdila (STLA 2, 160-161).

7 Celoten prevod latinskega statuta je objavljen v Vjesnik, 1965.

Najbolj v podrobnosti se glede posilstev spušča statut Trsta. Zelo zanimiv pa je ta statut tudi za posilstva prostitutk. Skoraj ne bi našli ženske, ki je Trst pri posilstvu ni štetil. Kdorkoli je posilil devico, poročeno ženo, vdovo ali redovnico, naj je bila meščanka Trsta ali je živela v njegovi okolici oziroma na podeželju, ali naj se je to zgodilo znotraj mesta ali v njegovi okolici ali pa izven njegovega območja, je bil obsojen na smrt, in sicer na obglavljenje. Kadar je svojo "izvoljenko" samo objemal, otipaval in poljubljal, a se z njo telesno ni združil, je moral v roku petnajstih dni plačati kazen dvesto liber. Če kazni v predvidenem roku ni poravnal, je izgubil desno roko. Kako pa je morala žrtev dokazati, da se ji je kaj takšnega zgodilo? Ovadbo zoper obtoženca je morala vložiti v osmih dneh od posilstva. Če je v tem terminu ni vložila, ni smel bit več sprožen postopek proti obtožencu. V primeru, da je proces stekel kljub dejstvu, da obtoženec ni bil ovaden v osmih dneh, je bila tožba nična in neveljavna. Izjema je bila storjena samo takrat, če je bila ženska upravičeno odsotna in

ovadbe v osmih dneh ni mogla vložiti. Vse to pa seveda ni veljalo v primeru, kadar je šlo za posilstvo "*meretrices publicae*". In glede na to, da v drugem odstavku statut obravnava posilstva plačanih dekel ("*mercenariarum*"), bi lahko sklepali, da posilstva prostitutk v Trstu niso šteli med kazniva dejanja. V primeru dekel (kazen je znašala dvesto malih liber) je bilo potrebno ovadbo vložiti že isti ali pa naslednji dan. Še nekaj zanimivega lahko razberemo iz tega statuta. Namreč to, kaj se je zgodilo v primeru, če si je kdo poiskal žensko, bodisi poročeno bodisi samsko, se z njo telesno združil, jo objemal ali poljubljal, vendar tega ni storil na silo in tudi ne v njenem domu. Če je dvanaest pravičnih in lojalnih mož za to žensko dokazalo, da se za njo govori, da je ustrežljivega značaja, da je brez časti do svojega telesa, da je prostitutka ali pa se tako vede, takšnega "Casano" niso mogli in smeli obglaviti ali mu odrezati katera drugega uda. A kljub temu mu denarna kazen ni ušla. Plačati je moral sto malih liber, oziroma petdeset za dekle (STTS 5, 271-274).

Tabela 1: Prikaz kazni za posilstvo oziroma poskus posilstva.

Table 1: Punishment for rape or attempted rape.

	devica	neporočeno dekle	vdova	poročena ženska	že prej razuzdana ženska	prostitutka	poskus posilstva
Ptuj	živega zakopali		obglavljenje z desko	obglavljenje z desko			
Izola	zapor in kazen		zapor in kazen	zapor in kazen	zapor in kazen		
Piran	o kazni odloča podestat, glede na renome osebe, ki je posilstvo storila			o kazni odloča podestat, glede na renome osebe, ki je posilstvo storila	o kazni odloča podestat, glede na renome osebe, ki je posilstvo storila		o kazni odloča podestat, glede na renome osebe, ki je posilstvo storila
Dvigrad	smrtna kazen (obglavljenje) + sto malih liber, izgon iz mesta, če je zbežal, možnost poroke	smrtna kazen (obglavljenje) + sto malih liber, izgon iz mesta, če je zbežal, možnost poroke	smrtna kazen (obglavljenje) + sto malih liber, izgon iz mesta, če je zbežal. V vsakem primeru izgon za eno leto	smrtna kazen (obglavljenje) + sto malih liber, izgon iz mesta, če je zbežal, možnost poroke. V vsakem primeru izgon za eno leto	petindvajset malih liber	pol libre komuni in pol libre prostitutki.	petdeset malih liber, če jih ni mogel plačati, so mu odrezali roko ali nogo. Za manjvredno žensko pet malih liber
Opatlj	smrt, izguba vseh dobrin, možnost poroke, izgon		smrt, sto malih liber, izgon	smrt, sto malih liber, možnost poroke, izgon	kazen po podestatovi odločitvi (materialna ali denarna)		sto malih liber, izguba roke ali noge. Za žensko na slabem glasu odloča podestat.
Buzet	smrt, izgon, izguba vseh dobrin, možnost poroke		smrt, izgon	smrt, možnost poroke, izgon	kazen po podestatovi odločitvi (materialna ali denarna)		sto malih liber, izguba roke ali noge. Za žensko na slabem glasu odloča podestat.
Labin	ječa, smrt, izgon, možnost sporazuma s sorodniki (sto malih liber oglejskemu patriarhatu in komuni), zaplenitev dobrin		ječa, smrt, izgon, možnost sporazuma s sorodniki (sto malih liber oglejskemu patriarhatu in komuni), zaplenitev dobrin	ječa, smrt, izgon, možnost sporazuma s sorodniki (sto malih liber oglejskemu patriarhatu in komuni), zaplenitev dobrin			
Trst	smrt		smrt	smrt		brez kazni	

Prostitutke naj bi poleg tega, da so krotile preveliko agresivnost mladih nepotešenih fantov, pripomogle tudi k uspehu v boju proti prešuštništvu. Lastnice bordelov so bile namreč, vsaj teoretično s prisego, dolžne prijaviti tistega, ki bi prešuštoval. Ker pa je neupoštevanje tega predpisa pomenilo le manjši prestop, so zatisnile oko in s tem pripomogle, da novica ni prišla v javnost (Rossiand, 1989, 47). Vendar sodeč po statutih, ki tako ali tako skoraj vedno govorijo samo o posledicah za ženske, ki so bile zasačene pri prešuštvovanju (izjeme so bili duhovniki in že omenjen celjski lončarski ceh, ki je bil eden redkih, da je kaznoval tudi moškega), ni razumljivo, zakaj so moški prešuštvo sploh morali skrivati! Verjetno so ženske raje videle, da njihov mož svojo odvečno energijo porabi v bordelu, kot da si bi izbral "sosedo", in obiska javne hiše niso jemale kot skok čez plot.

Statuti Trsta, Poreča, Buzeta, Dvigrada in Buj so "de muliere in adulterio comprehensa" povsem jasni. V Bujah je vsaka ženska, ki je skočila čez plot, za vse večne čase izgubila tako svojo doto kakor tudi vse svoje premoženje in nepremičnine. Vse to je prešlo v roke njenega moža, ki je pretrpel takšno sramoto in krivico (STBU 2, 402). Ravno tako se je zgodilo tudi z žensko, ki si je kljub temu, da je imela zakonskega moža v mestu Poreč ali njegovem okrožju, delila posteljo z drugim moškom (STPO 1, 147). V Dvigradu je eno tretjino od vseh dobrin, ki jih je imela prešuštnica, dobila komuna, preostali del pa njen prevarani mož. V tem mestu je kazen doletela tudi tistega, ki je sodeloval pri skoku čez plot. Ne glede na to, da je ženska privolila v spolno občevanje, je moral komuni plačati petindvajset malih liber (STDV 7, 259). Tudi ženska, ki si je v Buzetu privoščila takšno bežno avanturo, je izgubila vse svoje dobrine. Poleg tega je morala oblast v tem mestu v roku

enega meseca, dogodek pretuhtati in potem izjaviti, določiti in presoditi, kakšna naj bo denarna kazen. Ali je morala tako kazen – petdeset malih liber – plačati sama ženska, v statutu ni konkretno rečeno ("componenda comunibus antedictis") (STBUZ 9, 131, 176). Če jo je morala, potem lahko iz tega sklepamo, da je sama imela gotovino. Trst je bil glede poročenih žensk, ki so se na svojo željo telesno združile z drugim moškim, še bolj strog. Poleg tega, da je izgubila vse svojo imetje, je bila tudi za vedno izgnana iz mesta. V primeru, da si je drznila priti nazaj, jo je bilo treba najprej prebičati in mučiti, nato pa spet izgnati. V Trstu je bila takšna ženska tudi javno osramočena, saj so jo po mestu peljali v spremstvu trobente in drugih instrumentov. Najhujša kazn je v Trstu doletela žensko, ki jo je zaradi prešuštva ovadil lastni mož. Poleg tega, da so vse njene dobrine prešle na zakonskega partnerja, jo je skok čez plot lahko stal tudi glavo (STTS 6, 276-277). Tako se je moški lahko na zelo hiter in učinkovit način znebil svoje žene. Na edino izjemo naletimo v Pulju in Sv. Lovreču Pazenatičkem. Tukaj sta bila namreč moški in ženska obravnavana enako. V Pulju je oba v primeru prešuštvovanja najprej čakal bič, nato pa še izgon. Seveda so tudi v Pulju vse dobrine prešle na prevaranega zakonca, bodisi ženo, bodisi moža (STPU 2, 269). Moški, ki je v Sv. Lovreču Pazenatičkem telesno občeval z ženo koga drugega v hiši, kjer je ona stanovala, je moral plačati sto liber in za dva meseca mu je bila odvzeta prostost. Pol manjša kazn pa ga je doletela, če je prešuštoval izven njenega doma. Enako se je zgodilo tudi z žensko, ki je poleg zgoraj določene kazni izgubila še svojo doto. Seveda je bilo treba celotno dogajanje prijaviti pred sodiščem, ker drugače sodnik ni mogel razsoditi in izreči kazni (STsvLP 2, 146).

Tabela 2: Prikaz kazni za prešuštvovanje.

Table 2: Punishment for adultery.

	ženska	moški	sodelavec pri prešuštvu
Buje	izguba vseh dobrin		
Poreč	izguba vseh dobrin		
Dvigrad	izguba vseh dobrin		petindvajset malih liber
Buzet	izguba vseh dobrin + petdeset malih liber kazni		
Trst	izguba vseh dobrin + izgon, bičanje in mučenje, procesija po mestu ob spremljavi trobente		
Pulj	bičanje, izgon, izguba vseh dobrin	bičanje, izgon, izguba vseh dobrin	
Sv. Lovreč Pazenatički	sto malih liber, izguba dote	sto liber, dva meseca zapora (pol manj, če se je to zgodilo izven njenega doma)	

Poleg vsega že povedanega so bile prostitutke v javnih hišah najbolj vnete tudi pri preganjanju tajne prostitucije in na razuzdane poročene žene, katerim so grozile, da jih bodo odpeljale v bordel (Rossiaud, 1989, 47).

Vse te pozitivne strani prostitucije so bile mestnim oblastem dobro znano in po vsej verjetnosti so zaradi tega tudi dopuščali javne hiše in prostitutke. Poleg tega je zagotovo zelo pomembno težo pri odobravanju njihovega delovanja imela tudi ekonomska vloga. Dohodki od teh ustanov so bili namreč tako sestavni del mestnega proračuna kot dobička nekaterih meščanov. Tudi zaradi tega so se mestne oblasti nenehno borile, da bi preprečile ulično prostitucijo (Uitz, 1988, 103).

Tako je prostitucija pripomogla, da je bil volk sit in koza cela, saj so bile spodobne ženske obvarovane pred moškim nadlegovanjem, moški potešeni in vrh tega je bila polna še mestna blagajna.

Kot je znano, je v 13. stoletju pod vplivom kano-nikov in velikih teologov seksualna morala izgubila del svoje strogosti. Poželenje ni bilo več šteto med najhujše grehe, temveč je bilo le še manjše zlo. A kljub vsemu so še vedno zagovarjali določilo, da je dovoljeno le znotraj zakonske zveze (Rossiaud, 1989, 50, 154). Cerkveni krogi so tudi na prostitucijo gledali kot na manjše zlo in jo tolerirali. To je pripeljalo celo do tega, da je papež Pij II. prostitucijo branil in odločno odklonil strogo preklestvo poncestnic. Zelo redko se je zgodilo, da je kdo hotel prepovedati prostitucijo iz religioznih razlogov. Najbolj običajna zahteva, ki jo je cerkev zagovarjala in podpirala, je bila spreobrnitev prostitutk. Veliko število pridigarjev si je prizadevalo za spreobrnitev prostitutk in spremembo bordelov v pobožne ustanove. Pri tem niso bili kaj dosti uspešni (Graus, 1981, 405, 406). Kot so se na račun javnih hiš polnile mestne blagajne, so imeli od njih korist tudi samostani. Večkrat so namreč bordeli financirali ustanovitev kakšnega samostana, od česar pa so imele korist tudi same prostitutke, saj so lahko vanj, če so zanosile, oddale svoje nezakonske otroke. Verjetno zanositev ni bila redka, saj poznavanje kontracepcije ni bilo takšno, kot je danes.

Zelo zanimivo bi bilo tudi videti, kako so druge, poštene ženske gledale na prostitutke. So jih tudi same jemale kot obrambo poštenih žensk pred pohotneži? *"Toda katere meščanke bova pripeljali? Razuzdane ženske ali take na slabem glasu? Zagotovo ne; vse bodo srčne in zelo ugledne ženske, saj ni lepšega okrasja za neko mesto, kot so plemenite in pogumne dame."* (Pizan, 1999, 156). Po vsej verjetnosti ženske o prostitutkah niso imele posebno lepega mnenja, saj so velikokrat ravno one metale slabo luč na celotno žensko populacijo.

4. PROSTITUTKE – MARGINALKE?

K marginalnim skupinam so spadale osebe oziroma ljudje, ki norm in pravil družbe, v kateri so živeli, niso priznavali oziroma se po njih niso ravnali ali pa se niso mogli ali hoteli ravnati. Vodilne skupine v družbi so na njihovo preziranje družbenih norm reagirale odklonilno in z negativnimi sankcijami ter jih niso sprejele kot sebi enakovredne (Graus, 1981, 396; Hartung, 1986, 50). Včasih pa so bili marginalci tudi izvzeti iz samih norm.

Ali so prostitutke pripadale k tej skupini outseiderjev ali ne, je bilo vprašanje, ki so si ga zastavili tudi nekateri pisci raziskav o marginalcih.⁸ Ne glede na to, da je bila prostitucija pri mestnih oblasteh do določene mere tolerirana, da je obstajala možnost vključitve poncestnic nazaj v družbo in da je bila prostitucija obravnavana kot "nujno zlo", ne gre dvomiti o tem, da je svet prostitutk, zvodnikov in zvodnic obstajal na robu družbe. Vendar pa prostitutke niso spadale k skupini najbolj nizkotnih grešnic (Graus, 1981, 404-411; Hartung, 1986, 66-70; Rath, 1986, 553).

Že sam pogled v statute istrskih mest nam jasno pokaže, da so bile prostitutke v tem okolju na robu družbe. Pri obravnavanju posilstev smo opazili, da so bile prostitutke vedno in povsod tretirane drugače kot druge ženske, v Trstu pa posilstvo le-teh sploh ni veljalo za zločin. Podobno je veljalo tudi v primeru ugrabitev, saj kazen, ki je bila v Trstu določena za ugrabitev, spet ni veljala za prostitutke (STTS 5, 273; STTS 1, 160). V drugih statutih, npr. Buzeta (STBUZ 8, 116-117, 160-161), Dvigrada (STDV 6, 251-252), Opatlaja (STOP 8, 149-150) in Vodnjana (STVO 3, 139), kjer je še mogoče najti člene o ugrabitvah, pa ni posebej poudarjeno, da člen ne velja za prostitutke. Mogoče bi lahko tudi tukaj sklepali, da se ugrabitev poncestnice ni zdela zločin in zato takšnih primerov niso obravnavali.

Tudi uredba v tržaškem statutu, da se ni smelo z mučenjem izsiliti priznanje za kaznivo dejanje, ni veljala za prostitutke. Tako so se zopet znašle v družbi z malovrednimi osebami (*"personis villibus"*), berači, potepuhi in drugimi podobnimi. Te so namreč lahko vrgli v ječo, jih mučili in postavili na sramotilni steber (STTS 2, 169-170).

Ravno tako so v Trstu razlikovali tudi pri napadih na osebo. Zakon ni veljal za tistega, ki je napadel ali poškodoval malovredno osebo, in med te so šteli tudi prostitutke (STTS 3, 194). Kadar je v Buzetu kdo, ki je bil v javnosti znan kot pijanec, ničvrednež, človek na nižjem položaju ali poncestnica, na javnem mestu storil kako odvratno delo, bodisi da je rekel oziroma storil komu kaj slabega, bodisi da je koga udaril, in če je prizadeti človek, ki mu je bilo to storjeno, udaril takšnega pijanca, ničvredneža, človeka na nižjem položaju

8 Graus (1981); Hartung (1986); Geremek (1998); za kasnejše obdobje (17. in 18. stoletje) glej tudi: Bertoša (1989).

ali pocesnico ali če je s poštenimi ljudmi dokazal, da mu je nekdo od njih izrekel žaljivko, v takšnem primeru je bila kazen odvisna od dobre volje oblasti, saj je po svoji svobodni izbiri določila višino kazni, pri čemer je upoštevala položaj oseb, ki so bile pri kaznivem dejanju udeležene, in stopnjo kaznivega dejanja (STBUZ 4, 112-113, 157). Tudi v Opatlju se je pijancem in pocesnicam zgodilo nekaj takega (STOP 4, 144).

"Meretrix publica" v Pulju ni smela biti poklicana za pričo, če pa je to bila, ni smela odločati v prid obrambe (STPU 3, 271).

Tudi po zmerljivkah, ki so vseprek letale po istrskih mestih, lahko vidimo, da so prostitutke spadale med manjvredne ljudi in da so v zavesti takratnih ljudi veljale za nekaj slabega. "Meretrix" ali "putana" dandanes bolj poznana "kurba" je bila ena od zelo pogostih zmerljivk. Kadar je kdo ženski po krivici rekel, da je "kurba", jo je s tem, da jo je primerjal z nekom iz družbenega dna, po vsej verjetnosti užalil. Tudi v današnjem času ni kaj dosti drugače.

Kako so to uravnavali statuti istrskih mest? V Labinu je moral tisti, ki je po krivici koga zmerjal z lažnivcem, morilec, kurbinim sinom ("*filius meretricis*"), kurbo ("*meretrix*"), izdajalcem, plačati kazen. Kadar pa je dokazal, da je bila zmerljivka namenjena komu, ki je resnično bil to, za kar ga je zmerjal, se je tudi kazni lahko izognil (STLA 1, 184).

Tudi v Vodnjanu je bilo tako. Za psovke, kot so bile morilec, ničvrednež, "*donna dir puttana*", tatica... je bilo potrebno komuni plačati pet malih liber. Poleg kazni je moral tisti, ki je takšno hudobijo izrekel, svoje besede pred oblastjo in ljudstvom zanikati, in to kljub temu, da so bile mogoče izrečene žaljivke resnične, a se tega ni dalo dokazati (STVO 1, 135). Nič drugače se ni zgodilo s tistim, ki je koga užalil v Balah (STBA 1, 74).

V Buzetu so lahko izbirali med žaljivkami: lopov, tat, krivoprišežnik, ničvrednež, izdajalec, nezvestež, "lažeš skozi grlo", izgnanec, "*putana*", tatica, razuzdanka in podobnim. Kdor je užalil koga z besedo iz tega seznama, je moral plačati pol marke (štiri libre) buzetski občini in pripadajoči del tudi beneški oblasti. V primeru, je bila oseba, ki ji je bila žalitev namenjena, javno poznana po tem ali ji je bilo to dokazano, žalitelju ni bilo treba plačati ničesar, razen štirideset malih soldov (dve libri) po starem običaju (STBUZ 1, 109, 153-154).

Tudi v Opatlju so bile poznane podobne psovke, med njimi seveda tudi "*donna puttana*". In tukaj je bilo spet potrebno plačati, razen za primere, ko je bila ta zmerjana oseba že prej javno poznana kot takšna (STOP 1, 139-140). V tem mestu pa statut v enem izmed svojih členov še posebej obravnava primere obrekovanja, to se pravi, da žaljivka ni bila izrečena človeku v obraz, ampak se je za njegovim hrbtom govorilo o njem kot o tatu, hudobnežu, kurbi in podobnem. Tudi v teh primerih se je proračun občine na račun globe povečal za petdeset malih liber, a če se je žaljeni resnično izkazal

za malopridneža, je občina ostala praznih rok (STOP 2, 140).

Malo drugače pa so bile kazni za žalitve določene v Dvigradu. Izbor zmerljivk je bil tudi tukaj enak. Med roparji in pankrti lahko najdemo tudi "*putano*", tatico in razuzdanko. Vendar statut pravi, da je moral tisti, ki je komu izrekel določeno psovko, plačati dve mali libri in svoje besede preklicati, češ da se je lagal. To pa je spet veljalo samo za ljudi na dobrem glasu. Drugače so krivičneža postavili na sramotilni steber, dokler ni trikrat zapored preklical svoje žalitve. V primeru, da je psovka letela na koga, ki je bil v javnosti po tem poznan, je kazen znašala le dvajset soldov (eno libro). Oseba je lahko ostala na prostosti, dokler se rektor in sodnik nista odločila o morebitnem povišanju denarne kazni, pri čemer sta upoštevala družbeni status te osebe in stopnjo prestopka (STDV 1, 246-247).

Prav tako je bilo tudi v Bujah, saj je bilo za psovko potrebno plačati pol marke (štiri libre), če je pa bila psovka namenjena osebi, ki je bila javno poznana po tem, pa le dve mali libri, in tisti, ki je zmerjal, je lahko ostal na prostosti (STBU 1, 394). Verjetno bi lahko po zadnjem stavku, "*et remanendo etiam in libertate*", skleпали, da je lahko tisti, ki je neupravičeno koga žalil s katero od grdih besed, pristal tudi za rešenkami. Vendar pa je bolj verjetno, da je to pomenilo izognitev sramotilnemu stebru, kot smo videli, da je bila navada v Dvigradu.

Po statutih Grožnjana (STGR 1, 214) in Sv. Lovreča Pazenatičkega (STsvLP 1, 145) lahko ugotovimo, da so tudi zvodnice spadale med manjvredne ljudi, saj so v teh dveh mestih poleg omenjenih žaljivk poznali tudi zmerljivko "*ruffiana*". V Sv. Lovreču Pazenatičkem je bila tudi kazen za zmerljivke ("*puttana, ruffiana, ...*") dokaj zanimiva. Ženska, ki je drugo žensko užalila, je morala namreč eno nedeljo po maši trikrat skočiti s pete stopnice na stopnišču mestnega vodnjaka in javno zanikati izrečeno žaljivko. V primeru, da ni mogla dokazati, da je to, kar je izjavila, res, jo je lahko kaznoval samo sodnik.

Statut mesta Pulja sicer ne našteva posebej izrazov, ki so spadali med zmerljivke, a kljub temu določa kazni za zmerjanje. Kazen je bila odvisna od tega, kje je bila žalitev izrečena. Štirideset malih soldov (dve libri) je bilo treba odšteti, če je kdo psovko izrekel vpričo oblasti mesta Pulja, pol manj pa, če se je to zgodilo kje drugje (STPU 1, 265). Statuti Umaga (STUM 1, 289), Pirana (STPI 1; STPI 2, 249-250) in Izole (STIZ 1, 362; STIZ 2, 362) nam prav tako ne ponudijo "sočnih" izrazov, s katerimi so se srednjeveški prebivalci in prebivalke med seboj obmetavali, temveč so v njih določene samo kazni.

Spet najbolj pa ima člen o žalitvah razdelan statut mesta Trst. Poglejmo podrobneje samo zmerjanje med ženskami. Za besede, kot so "*meretrix*", krava, oslica in podobne, je bilo treba v Trstu plačati dve marki (šestnajst liber). V primeru, da je bila žaljivka ali psovka izrečena vpričo predstavnika oblasti, je bilo potrebno

plačati petindvajset malih liber, razen če ni bil tisti, ki je psovko izrekel, ali tisti, ki mu je bila namenjena, malovredna oseba. V tem primeru je veljala ista kazen kot zgoraj. Tudi v tem statutu najdemo podobno določilo kot v drugih, namreč to, da ko se je izkazala določena žalitev za resnično, zmerjalcu ni bilo treba odpreti svojega možnjička. Osebi, ki se ni strinjala z izrečeno zmerljivko in je zakričala: "Lažeš!", prav tako ni bilo treba plačati. Seveda to spet ni veljalo takrat, kadar je bila psovka na mestu. V primerih, ko pa je kdo koga tako razjezil, da mu je namenil več psov in so te letele na vse strani, je moral plačati za vsako posebej (STTS 4, 234-235).

V pregledanih statutih naletimo še na en dokaz o manjvrednosti "nečastnih žensk". Kadar je v Buzetu ženska, ki je bila na slabem glasu ali je bila zasačena pri prešuštvovanju, užalila drugo žensko, ki je bila na dobrem glasu, je morala buzetski občini plačati kazen v višini desetih malih liber in pripadajoči del tudi beneški oblasti, kakor je bila navada po starem običaju. In ker je šlo za ženske iz družbenega dna, seveda velikokrat niso imele denarja za plačilo. Tudi v tem primeru je niso odnesle nekaznovane, saj sta jih čakala bičanje in dosmrtni izgon iz mesta. Sploh pa nas ne preseneča dejstvo, da v obratnem primeru, ko ženski, ki je bila

višje na družbeni lestvici, za "užalitev" manjvredne ženske ni bilo potrebno plačati ničesar (STBUZ 2, 110, 154). Tudi ženske v Oprtalju, ki so bile na slabem glasu in so v obraz zabrusile kakšno žaljivko spoštovanja vredni ženski, so doleteli bodisi kazen, bodisi bičanje oziroma izgon (STOP 3, 140). V Dvigradu je morala ženska, ki je bila na slabem glasu, za žalitev častivredne ženske prav tako plačati določeno kazen – pet malih liber. Če pa tega ni zmogla, je bila bičana in je morala svoje besede trikrat zapored preklicati, podobno kot smo že opisali pri psovanju. Kazen je doletela tudi ženske, ki so bile na dobrem glasu in so v odgovor na žalitev izrekle psovko ženski na slabem glasu. Plačati je morala namreč dvajset malih soldov (eno libro) (STDV 2, 247). V Vodnjanu se je ženska na slabem glasu lahko znašla celo za rešetkami. Če namreč ni mogla plačati predvidene kazni, je morala za osem dni v zapor (STVO 2, 136). V Trstu je bilo možno tudi, da sta se med seboj zmerjali dve, obe manjvredni ženski. O kazni za takšno manjvrednico, ki naj bi znašala manj kot pet malih liber, je odločal sodnik. Prav tako pa je bila kazen odvisna od sodnikove volje takrat, ko je poštena ženska udarila manjvredno žensko, katera jo je zmerjala. Plačati je morala približno pet malih liber, razen če ni prišlo do umora ali pohabljenja (STTS 4, 235).

Tabela 3: Prikaz kazni za zmerljivke.

Table 3: Punishment for cursing.

	žaljivka izrečena po krivem	resnična žaljivka	če je žalila ženska na slabem glasu
Labin	pet liber	ni kazni	
Vodnjan	pet malih liber, preklicati svoje besede		pet malih liber, osem dni zavora (če ne more plačati)
Bale	pet malih liber, preklicati svoje besede		
Buzet	štiri libre občini, del Benetkam	ni kazni, razen dveh liber po starem običaju	deset malih liber užaljeni ženski + del še občini, bič in izgon (če ne more plačati)
Oprtalj	štiri libre občini, osem liber Benetkam	ni kazni, razen dveh liber po starem običaju	deset malih liber, bič, izgon
Dvigrad	dve mali libri, besede preklicati	ena libra	pet malih liber, sramotilni steber, preklic besed
Buje	štiri libre	dve mali libri	
Grožnjan			
Sv. Lovreč			
Pazenatički	3 x skok s pete stopnice mestnega vodnjaka, preklic besed, kazen določi sodnik		
Pulj	dve libri (pred mestno oblastjo), ena libra (kje drugje)		
Umag	dve libri (odvisno od renomeja osebe in kraja, kjer je bila izrečena)		
Piran	dve libri		
Izola	pet liber (pred oblastjo), dve libri (kje drugje)		
Trst	šestnajst liber, petindvajset liber (pred oblastjo)	ni kazni	šestnajst liber

Kot smo že povedali, je bila moralna in religiozna obsodba prostitutk, ki je pomenila tudi socialno izključitev, popolnoma samoumevna, kljub različnim merilom, ki sta jih družba in cerkev imeli glede vrednotenja in koristi prostitutk. Pa vendar so tudi med samimi prostitutkami obstajale različne stopnje. Zelo znane beneške in florentinske kurtizane (te na obravnavanem območju niso bile poznane) so lahko živele zelo luksuzno življenje, dosegle veliko slavo, odigrale zelo pomembno vlogo v razvoju kulture in dosegle družbeni prestiž, o katerem so prebivalke mestnih javnih hiš lahko samo sanjale. Te pa so bile spet v veliko boljši situaciji kot ulične prostitutke (Geremek, 1998, 394-395).

V tistih mestih, kjer je bila prostitucija zakonsko urejena, je bil tudi nadzor nad prostitutkami strogo določen. Kot indikator strogih predpisov moramo obravnavati lego javnih hiš znotraj mesta. Žal lahko za mesta, ki so bila zajeta v to raziskavo, o javni hiši zagotovo govorimo samo v Trstu, saj edino statut tega mesta bordel konkretno omenja. Za ostala mesta lahko o javnih hišah samo sklepamo. In tudi do točnih rezultatov glede lege mestnih javnih hiš ne moremo priti. V Trstu je stala "*post palacium communis*" (STTS 9, 313). Če si pomagamo z raziskavami o prostituciji izven "naših" istrskih in celinskih mest, vidimo, da so mnenja o getoizaciji javnih hiš deljena. Brigitte Rath namreč trdi, da so največkrat stale kje na robu mesta (Rath, 1986, 561). Nasprotno pa dokazuje v svoji knjigi Jacques Rossiaud, da so vedno stale na glavnem križišču, kjer so se dogajale pomembne politične zadeve: v Benetkah je bilo to na Rialtu, v Firencah na mestu, ki je bil zelo znano po velikih trgovskih aktivnostih... (Rossiaud, 1989, 64) In če so bile Benetke in Firenze izjema (Prostitution, 1995, 268), ki je potrjevala pravilo, je moral med izjeme spadati tudi Trst, saj položaj za mestno palačo prav gotovo ni na obrobju. Na podlagi tega bi lahko sklepali, da je bila glede lege javnih hiš razlika med deželami (italijanska mesta so imela to drugače urejeno kot avstrijska in nemška mesta).

Kontrola prostitucije se ni kazala samo v prostorski legi, temveč tudi v določilih o oblekah prostitutk. V večjih evropskih mestih so morale nositi kak že od daleč razpoznaven kos oblačila. Na primer v Augsburgu so morale nositi pajčolan, na katerem je bila za dva prsta široka zelena črta. Dunajski oblačilni red pa je za prostitutke določal rumeno ruto, ki so jo morale nositi na rami (Rath, 1986, 562). Kar zadeva tukaj obravnavana mesta, se moramo spet zadovoljiti le s Trstom. Tržaške zvodnice in prostitutke namreč niso smele nositi nikakršnega srebrnega, pozlačenega in zlatega pasu. V primeru, da so se kljub tej določbi v statutu kdaj pa kdaj hotele olepšati s čim takim, so morale plačati petindvajset malih liber (STTS 9, 314). To, da se niso smele malo bolj dragoceno okriti, jih je verjetno zaznamovalo manj, kot pa kak kos oblačila določene barve. S takš-

nimi in podobnimi predpisi je bilo omogočeno zaznavanje pocestnic, saj so bile na ta način razpoznavne in se je točno vedelo, da pripadajo določeni skupini. S tem je bilo mogoče postaviti tudi ločnico med spodobnimi in razuzdanimi ženskami, jih med seboj seveda tudi jasno razločevati pa še nadzor nad razuzdankami je bil lažji (Rath, 1986, 563).

Znano je tudi, da so znotraj javnih hiš obstajala napisana pravila, s katerimi so lastniki oziroma lastnice bordelov vzpostavili/e določen red (Rath, 1986, 563-565). A o teh iz pregledanih virov ni mogoče reči ničesar.

5. NOVAČENJE PROSTITUTK IN STRANK

Kaj je prisililo ženske, da so se skozi svoje življenje prebijale kot prostitutke, iz uporabljenih virov ni mogoče ugotoviti. Tudi ne, od kod vse so prihajale v istrska mesta. Mogoče so jih iz lastnih domov pregnale vojne, lakota ali bolezni. So bile morda domačinke? Saj se je večkrat dogajalo tudi to, da so možje svoje lastne žene primorali v prostitucijo, ker se družina ni imela več s čim preživljati. Lahko tudi, da so ostale zaradi smrti ali ločitve brez moža in so se na neki način morale preživljati.

Statuti nam ravno tako nič ne povedo, koliko so bila dekleta stara, ko so vstopile v svet prostitucije, ter kdo in kako jih je za ta poklic pridobil. Jacques Rossiaud v svoji knjigi pravi, da je bila povprečna starost uličnih prostitutk okrog 17, uslužbenk v kopališčih okrog 20 in prostitutk v javnih hišah okrog 28 let. Po njegovem mnenju je večina od njih najprej začela z občasno prostitucijo, to je pomenilo, da so poleg vsakdanjih opravil delile tudi posteljo z enim in ali več znanci. Nato pa so jih kmalu začeli vabiti zvodniki oziroma zvodnice in so prej kot slej pristale v mestni javni hiši (Rossiaud, 1989, 39). Kako je bilo to v Istri in v naših mestih, ne vemo. Niti tega ne, če je sploh imelo vsako istrsko mesto svojo javno hišo, ali pa so v njih poznali samo ulične prostitutke, ki so tu in tam prišle prodajati svoja telesa.

Huda bolezen ali nosečnost sta lahko prostitutke pripeljali do nepreskrbljenosti, saj sta po pravilih pomenili izključitev iz javne hiše. S tem v zvezi je treba omeniti tudi skrb za stara leta, saj se ženska definitivno takrat ni mogla več prodajati. In kdaj je bila prostitutka prestara in je bila primerna za "odpad"? Po zatonu svoje kariere si je morala zagotovo najti drug vir zaslužka ali drug način preživljanja. Nekatere med njimi so verjetno same postale zvodnice, nekatere pa so se lahko umaknile v samostan. Nekateri samostani so namreč podpirali vstop skesanih grešnic. To je cerkev zelo podpirala. Zelo znane so bile magdalenke, v katerih ustanovah so pocestnicam pomagali pri začetku boljšega življenja (Klapisch-Zuber et al., 1998, 307).

Verjetno se je včasih zgodilo tudi to, da je kakšna prostitutka spremenila svoj način življenja in se je nor-

malno vključila v družbo. A skoraj prepričani smo lahko, da se je to zgodilo samo takrat, ko si je našla drug vir zaslužka. Mogoče se je celo poročila.

Ravno tako naši viri nič ne povedo o strankah, ki so zahajale v javne hiše. Duhovnikom in poročenim moškim naj bi bilo to nasploh prepovedano (Rath, 1986, 567; Rossiaud, 1989, 44). Kaj se je pa v resnici dogajalo? *"In še koliko drugih, ki nosijo breme številnega potomstva, vidimo umirati od lakote in bede, medtem ko se njihovi možje vlačijo po krajih razvrata in ponočujejo v vseh gostilnah po mestu!"* (Pizan, 1999, 158). Zelo verjetno je, da so največje število odjemalcev predstavljali mladi neporočeni fantje, ki so na ta način porabili svojo odvečno energijo. Velikokrat pa so jim javne hiše služile kot šola, saj so starši svoje sinove sami pošiljali v bordele, da bi si pridobili določene izkušnje.

6. ZAKLJUČEK

"Vse ve, ki ljubite krepost, slavo in ugled, boste sprejete z največjimi častmi, kajti bilo je ustanovljeno in zgrajeno za vse častivredne ženske – nekdanje, današnje in prihodnje." (Pizan, 1999, 303)

Kljub temu da je Christine de Pizan zgradila svoje namišljeno mesto brez prostitutk in drugih malovrednih žensk, so v realnem svetu le-te še kako obstajale. V takratni, striktno monogamni, družbi – ki je zelo cenila devištvo neveste in je bila polna moralnih predsodkov o spolnosti, možnosti za poroke pa so bile v veliki meri odvisne tudi od imena in veljave družine, poleg tega je bil ženski del populacije še številnejši – bi bila vsakršna popolna odprava prostitucije, ki je služila kot ventil za zaježitev prekomerne spolne slo, povsem iluzorna.

Kot smo ugotovili, so se tako posvetne kot cerkvene oblasti tega dovolj dobro zavedale in stvar velikokrat tudi obračale v svoj prid. Na prostitutke so teologi od Avgušтина do Tomaža Akvinskega gledali kot na nujno zlo. Torej, družbi so bile potrebne, ampak še vedno so bile zlo. Kljub vsej toleranci so še vedno veljale za nečastne ženske in so jih metali v isti koš z morilci,

tatovi, lažnivci, berači, potepuhi in drugimi osebami z družbenega dna. Določeni zakoni v statutih zanje niso veljali in kazni, ki so bile predvidene zanje, so bile med najstrožjimi.

V istrskih mestih so pcestnice zagotovo delovale, če pa so bile tam tudi stalno naseljene, se pravi, da so živele v javni hiši, pa ne moremo brezpogojno trditi. To lahko trdimo le za Trst, kjer je bil bordel dovoljen in je v statutu tudi konkretno omenjen. Za razliko od Istre in Trsta v celinskih mestih Ptuj, Maribor in Ljubljana prostitutke v virih niso direktno omenjene. V teh mestih so bila poznana le kopališča, za katera je bilo tako ali tako znano (za tista, ki so bila urejena v zaprtem prostoru in kjer so se ljudje umivali v kopelih), da so bila velikokrat urejena kot bordeli.

V ukinitvi velikega števila javnih hiš ob koncu srednjega veka moramo zagotovo videti zelo izrazito spremembo, ki jo je prineslo novo obdobje. Norme in pravila, ki so do določene mere ščitile prostitutke, so bile zreducirane na minimum oziroma popolnoma odpravljene. Odprava bordelov v 16. stoletju je časovno sovpadala z vsesplošno zaostritvijo moralnih predpisov in norm obnašanja. Obenem se je pojavil tudi sifilis, za katerega so v veliki meri krivili ravno prostitutke. Kljub temu da je bila zelo pomemben faktor pri odpravi prostitucije prav gotovo reformacija, pa ta sama ni "kriva" za to, saj se je podoben razvoj dogajal tudi v katoliških deželah (Rath, 1986, 570, 571; Prostitution, 1995, 268). Blizal se je konec stoletja in razumljivo je, da je bil strah pred koncem sveta dokaj močan. Ljudje so ob pričakovanju konca hoteli odstraniti vse, kar je bilo slabo. Spomnimo se samo na vzdušje pred praznovanjem novega leta 2000.

Istočasno z zatonom javnih hiš je bilo tudi obiskovanje kopališč vedno redkejše. Vzroki za to so bili predvsem spremenjene moralne predstave, pomanjkanje lesa in s tem vedno višje cene, večje zanimanje obiskovalcev za naravne vrele, pomisleki zdravnikov glede prekomernega obiskovanja kopališč kakor tudi opozarjanje pred okužbo s sifilisom (Bad, 1980, 1332).

"MERETRIX PUBLICA" AND "PUTANA" IN ISTRIAN AND CONTINENTAL SLOVENE TOWNS

About Prostitution in the Middle Ages

Mojca KOVAČIČ

Ul. Pohorskega bataljona 19, SI-3214 Zreče

e-mail: mojca.kovacic@siol.net

ABSTRACT

The main task of the article is to highlight prostitution in medieval Istran (Slovene and Croatian towns, and Trieste) and inland towns in the territory of today's Slovenia. The most significant sources used include the statutes of

Istran towns and the town of Ptuj, and the materials about the history of Ljubljana and Maribor in the Middle Ages.

In medieval towns numerous forms of prostitution emerged: public brothels, baths, private brothels, and street prostitution. To keep prostitutes under control, Trieste municipal authorities only permitted public brothels. It is likely that other researched towns had only private brothels and street prostitutes. Baths and spas (arranged like brothels) only existed in larger inland towns and Trieste.

Soothing sexual tensions in the society, prostitutes were tolerated by both municipal and ecclesiastic authorities to a certain extent. They would also be visited by young men who could acquire experience and release their sexual energy. Therefore, other women would be protected against possible rape. In Istra, rape sentences differed according to the status of the victim (virgin, widow, married woman, inferior woman – from time to time also including prostitutes). Many times prostitutes played a vital role in the battle against adultery and the hunt for street prostitutes. Hence, ecclesiastic authorities considered prostitution a minor evil to be tolerated.

Nevertheless, the world of prostitution existed on the margins of society. On the basis of town statutes it can be ascertained that prostitutes were always matched with other inferior members of the society: beggars, murderers, vagabonds, etc. Insulting expressions, such as the most common, 'meretrix' or 'putana', also reveal that in the public consciousness prostitution represented something evil. The municipal authorities strove for the highest possible level of control of the prostitutes, usually by allocating a precise place where they could exercise their craft – the public brothel – or by the dress code determining what prostitutes could or could not wear.

The majority of public brothels and baths were abolished at the beginning of the 16th century, mostly due to stricter general moral and behavioural norms. Another significant factor to be considered is the expected huge changes at the end of the century and the consequent fear of the end of the world.

Key words: prostitution, Istra, towns, Middle Ages

KRATICE

AMSI – Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia Patria

AT – Archeografo Triestino. Raccolta di Memorie, Notizie e documenti. Particolarmente per servire alla Storia della Regione Giulia

Atti – Atti, Centro di ricerche storiche - Rovigno

GZL – Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku

GZM – Gradivo za zgodovino Maribora v srednjem veku

SAZU – Slovenska akademija znanosti in umetnosti

STBA – statut Bal

STBU – statut Buj

STBUZ – statut Buzeta

STDV – statut Dvigrada

STGR – statut Grožnjana

STIZ – statut Izole

STKP – statut Kopra

STLA – statut Labina

STMO – statut Motovuna

STNO – statut Novigrada

STOP – statut Opatalja

STPI – statut Pirana

STPO – statut Poreča

STPT 1376 – statut Ptuja iz 1376

STPT 1513 – statut Ptuja iz 1513

STPU – statut Pulja

STsvLP – statut Sv. Lovreča Pazenatičkega

STTS – statut Trsta

STUM – statut Umaga

STVO – statut Vodnjana

STVR – statut Vrsarja

VIRI IN LITERATURA

GZL – Otorepec, B. (1956-1966): Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku I-XI. Ljubljana.

GZL 1 – GZL, VII. zvezek, listina št. 84, 1453, februar 2., Ljubljana.

GZL 2 – GZL, X. zvezek, listina št. 82, 1466, oktober 25., Gradec.

GZL 3 – GZL, XI. zvezek, listina št. 19, 1257-1269.

GZM – Mlinarič, J. (1975-1985): Gradivo za zgodovino Maribora I-XI. Maribor. & Mlinarič, J. (1987/88): Gradivo za zgodovino Maribora XIII-XIV. Maribor. & Mlinarič, J. (1991): Gradivo za zgodovino Maribora XVII. Maribor.

GZM 1 – GZM, V. zvezek, listina št. 63, 1393, julij 4.

GZM 2 – GZM, IX. zvezek, listina št. 77, 1468, junij 12.

GZM 3 – GZM, X. zvezek, listina št. 34, 1491, november 22., Gradec.

STBA – Muciaccia, G. (1976-1977): Gli statuti di Valle d'Istria. V: Atti. Vol. VII. Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume, Università popolare di Trieste, 63-112.

STBA 1 – STBA, člen 35

STBU – Zjačić, M. (1969): Sačuvani fragment starog statuta općine Buje iz 1412. godine. Jadranski zbornik. Prilozi za povijest Istre, Rijeke, Hrvatskog Promorja i Gorskog kotara, VII. Rijeka – Pula, 365 - 416.

STBU 1 – STBU, člen 12

STBU 2 – STBU, člen 76

- STBUZ** – Zjačić, M. (1963/64): Statut bužetske općine. Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu. Svezak VIII-IX. Rijeka, 71-137. & Zjačić, M. (1965): Statut bužetske općine. Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu. Svezak X. Rijeka, 121-146.
- STBUZ 1** – STBUZ, člen 15
- STBUZ 2** – STBUZ, člen 16
- STBUZ 3** – STBUZ, člen 28
- STBUZ 4** – STBUZ, člen 29
- STBUZ 5** – STBUZ, člen 37
- STBUZ 6** – STBUZ, člen 38
- STBUZ 7** – STBUZ, člen 39
- STBUZ 8** – STBUZ, člen 40
- STBUZ 9** – STBUZ, člen 87
- STDV** – Zjačić, M. (1961/62): Dvigradski statut. Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu. Svezak VI-VII. Rijeka, 235-293.
- STDV 1** – STDV, člen 13
- STDV 2** – STDV, člen 14
- STDV 3** – STDV, člen 32
- STDV 4** – STDV, člen 33
- STDV 5** – STDV, člen 34
- STDV 6** – STDV, člen 35
- STDV 7** – STDV, člen 70
- STGR** – Klen, D. (1963/64): Statut Grožnjana. Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu. Svezak VIII-IX. Rijeka 1963-1964, 213-255. & Klen, D. (1965): Statut Grožnjana. Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu. Svezak X. Rijeka 1965, 203-243.
- STGR 1** – STGR, člen 141
- STIZ** – Morteani, L. (1889): Isola ed i suoi statuti. Gli statuti d'Isola. V: AMSI, Volume IV., Fascicolo 3-4. Parenzo, Società istriana di Archeologia e Storia patria, 349-421. & Morteani, L. (1889): Isola ed i suoi statuti. Gli statuti d'Isola. V: AMSI, Volume V., Fascicolo 1-2. Parenzo, Società istriana di Archeologia e Storia patria, 155-193.
- STIZ 1** – STIZ, 1. knjiga, člen 14
- STIZ 2** – STIZ, 1. knjiga, člen 15
- STIZ 3** – STIZ, 1. knjiga, člen 49
- STLA** – de Franceschi, C. (1908): Statuta communis Albonae. V: AT, Vol. IV della III Serie. Trieste, 131-229.
- STLA 1** – STLA, člen 8
- STLA 2** – STLA, člen 10
- STOP** – Vesnaver, G. (1885): Notizie Storiche del Castello di Portole nell'Istria, Statuto Municipale di Portole. V: AT, Nuova Serie, vol. XI. Trieste, 131-180.
- STOP 1** – STOP, člen 15
- STOP 2** – STOP, člen 17
- STOP 3** – STOP, člen 16
- STOP 4** – STOP, člen 30
- STOP 5** – STOP, člen 38
- STOP 6** – STOP, člen 39
- STOP 7** – STOP, člen 40
- STOP 8** – STOP, člen 41
- STPI** – Pahor, M., Šumrada, J. (1987): Statut piranskega komuna od 13. do 17. stoletja = Gli statuti del Comune di Pirano dal XIII al XVII secolo. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa.
- STPI 1** – STPI, 2. knjiga, člen 3
- STPI 2** – STPI, 2. knjiga, člen 4
- STPI 3** – STPI, 2. knjiga, člen 32
- STPO** – Zjačić, M. (1979a): Statut grada Poreča iz 1363. godine. Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium, Vol. XIII. Zagreb, 7-203.
- STPO 1** – STPO, 3. knjiga, člen 17
- STPT 1376** – Masten, H. M., Premzl, P. (eds.) (1998): Statut mesta Ptuj 1376. Študijska izdaja, Viri 2. Zgodovinski arhiv Ptuj, Umetniški kabinet Primož Premzl.
- STPT 1376**, člen 28
- STPT 1513** – Masten, H. M., Kos, D. (eds.) (1999): Statut mesta Ptuja 1513. Viri 3. Ptuj – Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ptuj – Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- STPT 1513**, člen 22
- STPU** – Benussi, B. (1911): Statuto del comune di Pola. V: AMSI, Vol. XXVII. Parenzo, 107-449.
- STPU 1** – STPU, 4. knjiga, člen 1
- STPU 2** – STPU, 4. knjiga, člen 8
- STPU 3** – STPU, 4. knjiga, člen 11
- STsvLP** – Jelinčić, J. (1973): Statut svetog Lovreča Pazenatičkog sa posebnim osvrtom na jezične karakteristike. Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu. Svezak XVIII. Rijeka, 71-152.
- STsvLP 1** – STsvLP, 4. knjiga, člen 40
- STsvLP 2** – STsvLP, 4. knjiga, člen 45
- STTS** – de Szombathely, M. (1935): Statuti di Trieste del 1421. V: AT, Vol. XX della III Serie. Trieste.
- STTS 1** – STTS, 3. knjiga, člen 1
- STTS 2** – STTS, 3. knjiga, člen 3
- STTS 3** – STTS, 3. knjiga, člen 8
- STTS 4** – STTS, 3. knjiga, člen 31
- STTS 5** – STTS, 3. knjiga, člen 58
- STTS 6** – STTS, 3. knjiga, člen 61
- STTS 7** – STTS, 3. knjiga, dodatek k členu 61
- STTS 8** – STTS, 3. knjiga, člen 62
- STTS 9** – STTS, 3. knjiga, člen 85
- STTS 10** – STTS, 3. knjiga, člen 85, additio 1492
- STUM** – Benussi, B. (1892): Lo statuto del comune di Umago. V: AMSI, Vol. VIII, Fascicolo 3 e 4. Parenzo, 227-313.
- STUM 1** – STUM, 4. knjiga, člen 4
- STUM 2** – STUM, 4. knjiga, člen 14
- STVO** – Radossi, G. (1970): Introduzione allo Statuto di Dignanò. V: Atti, Volume I, 53-151.
- STVO 1** – STVO, 4. knjiga, člen 6
- STVO 2** – STVO, 4. knjiga, člen 7
- STVO 3** – STVO, 4. knjiga, člen 19
- Bad (1980)**: Bad. V: Lexikon des Mittelalters, I. Band, Aachen bis Bettelordenskirchen, Artemis Verlag, München und Zürich, 1331-1336.

- Bertoša, M. (1989):** Zlikovci i prognanici (Socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću). Pula, Istarska književna kolonija "Grozid".
- Blaznik, P. (1940):** O cehih na Slovenskem. V: Zbornik slovenskega obrta 1918-1938, Ljubljana, Razstavni odbor zavoda za pospeševanje obrta pri zbornici TOI v Ljubljani, 57-72.
- Budicin, M. (1982-83):** Statuti, et ordini da osseruarsi nel castello di Orsera et suo contado. V: Atti, Vol. XIII. Trieste-Rovigno.
- de France, M. (2000):** Lais: zgodbe o ljubezni. Ljubljana, Delta.
- Geremek, B. (1998):** Der Außenseiter. V: Le Goff, J. (ed.): Der Mensch des Mittelalters. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag, 347-401.
- Graus, F. (1981):** Randgruppen der städtischen Gesellschaft im Spätmittelalter. V: Zeitschrift für historische Forschung, 8. Band. Berlin, Duncker & Humblot, 385-437.
- Hartung, W. (1986):** Gesellschaftliche Randgruppen in Spätmittelalter. Phänomen und Begriff. V: Kirchgässner, B., Reuter, F. (eds.): Städtische Randgruppen und Minderheiten. Stadt in der Geschichte, Band 13. Jan Thorbecke Verlag Sigmaringen, 49-114.
- Henriques, F. (1968):** Historija Prostitucije. Prostitucija u Evropi i Novom svijetu II. Epoha, Zagreb.
- Klapisch-Zuber, C. et al. (eds.) (1998):** A History of Women in the West, II. Silences of the Middle Ages. Cambridge – London, The Belknap Press of Harvard University Press.
- Kos, D. (1998):** Kdor z mestom ne trpi, naj se z mestom ne krepí: Ptujski statut iz leta 1376, člen 94. Ljubljana, Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino.
- Kovačič, M. (2002):** "Prijazne, pobožne, skromne, čednostne in plemenite" - Kako je Paolo Santonino videl in opisal ženske in kako so ženske dejansko živele. Zgodovinski časopis, 56, 1-2. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 95-132.
- Margetić, L. (1993):** Statut koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668. Koper, Rovinj, Pokrajinski arhiv Koper in Center za zgodovinske raziskave.
- Mihelič, D. (1977):** Srednjeveška Tržačanka v ogledalu mestnega statuta. Etnolog, Glasnik slovenskega etnografskega muzeja, N. vrsta 7. Ljubljana, Slovenski etnografski muzej, 87-102.
- Mihelič, D. (1978):** Žena v piranskem območju do srede 14. stoletja. Zgodovinski časopis, 32, 1978, 1/2. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 23-36.
- Mihelič, D. (1999):** Odnos oblastnih ustanov do žensk in otrok v srednjeveških mestih severozahodne Istre. Acta Histriae VII. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper, 329-348.
- Mihelič, D. (2000):** Ženska čast v istrskih mestih: (Trst, Koper, Izola, Piran, 14.-15. stoletje). Acta Histriae IX. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper, 29-40.
- Mihelič, D. (2001):** Udeležba žena v kazenskih procesih: (Piran, 1302-1325). Etnolog, N. vrsta, 11=62. Ljubljana, Slovenski etnografski muzej, 45-55.
- Morteani, L. (1894):** Storia di Montona; con Appendice e Documenti, Statuti e Documenti. V: AT. Nuova Serie, vol. XIX, Fascicolo II. Trieste, 447-482.
- Morteani, L. (1895):** Storia di Montona; con Appendice e Documenti, Statuti e Documenti. V: AT. Nuova Serie, vol. XX. Trieste, 5-123.
- Muciaccia, G. (1976/77):** Gli statuti di Valle d'Istria. V: Atti. Vol. VII. Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume, Università popolare di Trieste, 63-112.
- Parentin, L. (1966):** Statuti di Cittanova. V: AMSI. Vol. XIV della Nuova Serie (LXVI della Raccolta). Venezia, 105-220.
- de Pizan, C. (1999):** Knjiga o mestu dam. Ljubljana, Delta.
- Prostitution (1995):** Prostitution. V: Lexikon des Mittelalters, VII. Band, Planudes bis Stadt (Rus'). München, Lexma Verlag, 267-270.
- Rath, B. (1986):** Prostitution und spätmittelalterliche Gesellschaft im österreichisch-süddeutschen Raum. V: Frau und spätmittelalterlicher Alltag, Internationaler Kongress Krems an der Donau 2. bis 5. oktober 1984, Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs Nr. 9. Wien, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Rossiaud, J. (1989):** Dame Venus: Prostitution im Mittelalter. München, Verlag C. H. Beck.
- Scott, R. G. (1969):** Najstarejša obrt. Prostitucija od antike do današnjih dni. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Uitz, E. (1988):** Die Frau in der mittelalterlichen Stadt. Leipzig, Edition Leipzig.
- Vjesnik (1965):** Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu. Svezak X. Rijeka.
- Zjačić, M. (1979b):** Notarska knjiga, bužetskog notara Martina Sotolića (Registrum imbreiaturarum Martini Sotolich notarii Pinguentini), 1492-1517. godine. Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium, Vol. XIII. Zagreb, 293-320.